

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

ЕТНОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ЛІНГВОМЕТОДИЧНІ ПРОБЛЕМИ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ – ВИХІДЦІВ ЗІ СХІДНИХ ТА ПІВНІЧНОАФРИКАНСЬКИХ КРАЇН

ETHNOCULTURAL PECULIARITIES AND LINGUISTIC-METHODICAL PROBLEMS IN LEARNING OF FOREIGN STUDENTS FROM EASTERN AND NORTH AFRICAN COUNTRIES

У статті обговорюються етнокультурні особливості студентів, що приїхали на навчання в Україну, які є вихідцями з країн Близького Сходу, Магрибу та Машрику. Автор приділяє увагу дослідженням вітчизняних та зарубіжних учених, присвяченим ролі етнокультурних факторів у змісті та технологіях навчання. Підтримується точка зору, що протікання адаптації іноземних студентів до українського освітнього простору та життя у сучасній Україні багато у чому залежить від приналежності тих, хто навчається, до певної етнічної спільноти та їхньої власної національної культури. У статті представлені певні характеристики арабомовних носіїв мусульманської ідентичності та проаналізовані деякі особливості їхнього національного характеру. Знання про ментальність та особливості етнічної культури та психології цього контингенту є надзвичайно важливим для тих, хто займається їхньою мовною підготовкою та вводить їх у простір нової культури. Завданням викладача стає не лише підготовка студента-іноземця до нової мовної системи, а і формування у нього здібностей правильно оцінити комунікативну ситуацію за умов спілкування з носіями мови, зчитувати певні культурні коди, адекватно сприймати сигнали невербальної комунікації співрозмовника. Працюючи з таким контингентом учнів, викладач мусить пам'ятати про деякі особливості їхнього національного характеру. Наприклад, вихідці з цього регіону все, що має відношення до їхньої культури, завжди оцінюють зі знаком плюс та піклуються про власну самоповагу та сімейні цінності. Але слід назвати і певні труднощі у роботі з ними. Наприклад, треба пам'ятати, що представники цього регіону завжди готові продемонструвати високу емоційну збудженість, а дуже часто і експансивність, відстоюючи власну честь і гідність. Загалом, у процесі міжособистісного спілкування та взаємодії вони миролюбні, допитливі, привітні, легко йдуть на взаємний контакт, прагнуть всіляко сприяти продовженню взаємин. Вони не приховують своїх почуттів стосовно співрозмовника, в тому числі іноземця, якщо останній їм подобається.

Отримана інформація має допомогти викладачу правильно побудувати стратегію та тактику занять та запобігти виникненню конфліктних ситуацій.

Ключові слова: етнокультурні фактори, етнічна спільнота, мусульманська ідентичність, арабомовні носії, адаптація.

The article discusses the ethno-cultural features of students who came to study in Ukraine, and who are originally from the countries of the Middle East, Maghreb and Mashriq. The author pays attention to researches of native and foreign scientists, devoted to the role of ethno-cultural factors in the content and technologies of teaching. The article emphasizes that the adaptation of foreign students to the Ukrainian educational space and life in modern Ukraine depends to a large extent on the students' belonging to a particular ethnic community and their own national culture. Certain characteristics of Arabic speakers of Muslim identity are presented in the article and some peculiarities of their national character are analyzed.

Knowledge about the mentality, features of the ethnic culture and psychology of this contingent is extremely important for those who are engaged in their language training and bring them into the space of a new culture.

The task of the teacher is not only to prepare the student-foreigner for a new language system, but also to develop his ability to correctly assess the communicative situation in the context of communication with native speakers, to read certain cultural codes, to adequately perceive the signals of non-verbal communication of the interlocutor.

The teacher should keep in mind some features of their national character. For example, natives of this region always value everything, connected with their culture and take care of their own self-esteem and family values.

But there also should be named some difficulties in working with them. For example, it should be remembered that the representatives of this region are always ready to show high emotional excitement, and very often expansiveness, defending their own honor and dignity.

In general, in the process of interpersonal communication and interaction, they are peaceful, inquisitive, friendly, easy to contact, seeking in every possible way to continue the relationship. They do not hide their feelings towards the interlocutor, including the foreigner, if they like the latter. The information obtained should help the teacher to correctly build the strategy and tactics of the classes and to prevent the occurrence of conflict situations.

Key words: ethno-cultural factors, ethnic community, Muslim identity, Arabic speakers, adaptation.

УДК 37.01.09 378.014

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-37>

Божко Н.М.,

канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки
Харківського національного
автомобільно-дорожнього університету

Постановка проблеми. Нині Україна є державою, до якої за вищою освітою приїздять тисячі молодих людей. Згідно з інформацією Українського державного центру міжнародної освіти Міністерства освіти України, в 2018 році тут навчалося 75605 студентів із 154 країн. Значну їх частину становлять вихідці з Близького Сходу, арабського Заходу – Магрибу та арабського Сходу – Машрику.

Загальноновизнаним є ствердження, що вивчення іноземної мови може та навіть має супроводжуватися ознайомленням як з культурою країни народу-носія, так і з особливостями того, хто цю мову вивчає (його традиціями, специфікою національного світосприйняття тощо).

Це перетворило цей процес на взаємний міжкультурний обмін, метою якого є адекватне сприйняття іншої культури та її цінностей. Вивчення особливостей інтеграції компонентів кожної нової культури у процесі навчання іноземних мов нині притягує увагу багатьох дослідників.

Проблеми адаптації іноземних учнів до життя у іншій країні є актуальними, тому активно досліджуються сучасними педагогами, мовознавцями, психологами, вченими-етнологами. Всі вони сходяться на думці, що протікання адаптації іноземних студентів до українського освітнього простору та життя у сучасній Україні взагалі багато у чому залежить від приналежності тих, хто навчається, до певної етнічної спільноти та їхньої власної національної культури. Швидкість та ступінь засвоєння, а залежно від цього успішність адаптаційних процесів завжди залежить не стільки від індивідуальних психологічних характеристик, скільки від готовності до міжкультурної комунікації, яка завжди скерована етнічною приналежністю учнів.

Таким чином, актуальним стає питання вивчення особливостей можливостей протікання адаптаційних процесів певних етнічних контингентів з метою створення методичних інструментів управління міжкультурною педагогічною взаємодією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про роль етнокультурних факторів у змісті та технологіях навчання мови, специфіка навчання у новому мовному середовищі з дослідженням та урахуванням етнічної специфіки розглядалися у багатьох роботах вітчизняних та зарубіжних учених: Т.М. Балихіної, І.Є. Бобришевої, Л.І. Харченкової та Чжао Юйцзяна (стосовно китайських учнів), О.П. Бикової та М.И. Циренової (стосовно корейських учнів), Батсуури Батчимег (щодо навчання монгольських студентів) та ін.

Відправною точкою національно-орієнтованої методики вивчення мови, на думку відомого фахівця з методики викладання іноземних мов В.Н. Вагнер, є положення про те, що формування системи другої мови неминує відбуватися під впливом (стихійним або усвідомленим) уже до цього закладеної у мозку індивіду системи рідної мови

(мови-посередника). При цьому цей вплив може носити як позитивний, так і негативний характер.

Вона підкреслювала: «При этом не вызывает сомнений, что «национально-языковую ориентацию обучения нельзя назвать лишь одним из принципов методики – «принципом учета языка учащихся». Это главная методическая установка, на основе которой реализуются принципы сознательности, системности, функциональности, коммуникативной направленности, определяются адекватные формы приёма обучения»[1, с.70–71].

Різноманітні аспекти навчання саме арабських студентів були проаналізовані у лінгвістичних, психологічних та методичних роботах таких учених: Г.М. Габучан, Е.В. Кухаревої, Г.О. Лукьянкової, Є.В. Сафонової, Саїд Аль Муртада, Фалах Расми Абдул-Рахим Мохамеда, Аббаса Ясина, Є.Б. Барінової, В.Н. Заритовської, Бурнісса Алі, Алі Анвар, О.Ю. Александрової, Л.О. Шахової та ін. Серед відомих дослідників цього – О.Р. Лурія, О.В. Степанова, А.О. Бороноев, В.Г. Крисько, Н.М. Лебедева, А.О. Акишина, Е.А. Саракуєв, Т.Г. Стефаненко, В.Е. Шагаль та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Усі студенти проходять через процес міжкультурної адаптації, яка спрямована на досягнення певного рівня сумісності з новим культурним, мовним та соціальним середовищем. Першим кроком є вивчення нової мови, яка є досить складною для вивчення та використання у спілкуванні. Слід відзначити, що більшість з них є полілінгвами та тому долають ці проблеми без особливих зусиль, хоча, досягнувши певного рівня у спілкуванні, не поспішають працювати над його покращенням.

Знання про ментальність та особливості етнічної культури та психології цього контингенту є надзвичайно важливим для тих, хто займається їхньою мовною підготовкою та вводить їх у простір нової культури. До того ж отримана інформація допомагає викладачу правильно побудувати стратегію та тактику занять та запобігти виникненню конфліктних ситуацій.

Ця проблема має досліджуватися з урахуванням сучасних досягнень етнопедagogіки, етнокультурології та етнопсихології. На нашу думку, контингент студентів з Північної Африки та Близького Сходу потребує більшої уваги з боку лінгвістів, етнопедagogів, етнокультурологів, етнологів, тому це дослідження є актуальним. Особливо, на нашу думку, це стосується такого значного за кількістю контингенту, як марокканці.

Мета статті – допомогти викладачеві, який працює з цим контингентом студентів-іноземців, підтримати власну професійну компетентність, важливим структурним компонентом якої є компетентність комунікативна. Все це є якісною характеристикою особистості фахівця, що забез-

печує ефективно виконання ним власних професійних обов'язків. Саме тому він мусить мати певну інформацію про власних підопічних: про особливості їхньої ментальності, звичаїв, мови, а головне – їхньої етнічної культури, етнічної та соціальної психології. Це може і має допомогти забезпечити успішність не лише міжкультурного спілкування, а і результативність навчального процесу загалом.

Виклад основного матеріалу. Найбільш поширеним останніми роками стало сприйняття процесу засвоєння нової мови як процесу міжкультурної комунікації, тобто спілкування мовних особистостей, які належать до різних лінгвокультурних спільнот. Тут можна навести висловлювання відомої вченої С.Г. Тер-Мінасової: «Каждый урок иностранного языка – это перекресток культур, это практика межкультурной коммуникации, потому что каждое иностранное слово отражает иностранный мир и иностранную культуру: за каждым словом стоит обусловленное национальным сознанием представление о мире» [7, с. 30].

Завданням викладача стає не лише підготовка студента-іноземця до нової мовної системи: фонетики, лексики, граматики, а і формування у нього здібностей правильно оцінити комунікативну ситуацію за умов спілкування з носіями мови, зчитувати певні культурні коди, що містяться в мові її носіїв, адекватно сприймати сигнали невербальної комунікації (жести, міміку і т.п.) співрозмовника. Крім рецепції, метою навчання російської/української мов є формування готовності продукувати власні мовні твори відповідно до культурних, етикетних і мовних норм нової лінгвокультурної спільноти.

Представники населення названого регіону, що переїжджають в інші країни для постійного чи тимчасового проживання, продовжують зберігати свою культуру та оберігати свій менталітет.

Практично всі вони є носіями так званої мусульманської ідентичності, а мовою міжнаціонального спілкування для більшості з них є арабська, яка є мовою їх священної книги – Корану. Саме вона є важливою силою, яка пов'язує всіх, незважаючи на їхні політичні, економічні, конфесійні та географічні відмінності. Майже всі вони досить мирно мешкають на Сході та проявляють надзвичайну толерантність один до одного.

Зараз арабомовні є однією з досить численних та постійно зростаючих груп населення Земної кулі, які належать до європеїдної раси.

Загалом, лише на Близькому Сході мешкають близько 400 млн мусульман, які становлять десь 82% населення регіону.

В Україні відповідно до останніх даних (2018 р.) іслам сповідують близько 787 тис. осіб, приблизно 1,7% населення. Це значне збільшення порівняно з 2001 роком (майже у 2 рази).

При цьому Харківська область займає провідне місце за кількістю мусульманських народів (раніше це був Крим). Це позитивно впливає на полегшення пристосування студентів-мігрантів з названого регіону до навколишнього інокультурного середовища, у якому вони знаходять значну кількість однодумців та прибічників стандартів близької для них культури.

Працюючи з таким контингентом учнів викладач мусить пам'ятати про деякі особливості їхнього національного характеру. Наприклад, вихідці з цього регіону все, що має відношення до їхньої культури, завжди оцінюють зі знаком плюс, завжди піклуються про власну самоповагу. Величезне значення всі вони надають сімейним цінностям та з повагою ставляться до людей зрілого віку.

Але викладачі, які працюють з цими студентами, вказують на певні труднощі у роботі у цьому оточенні. Спробуємо дослідити причини цього.

Вчені, спираючись на класифікацію К.Г. Юнга, відзначають, що більшість з них належать до інтровертного розумового типу. Відповідно до цього вони перебувають під вирішальним впливом ідей, які випливають не із суб'єктивного даного, а із суб'єктивної основи. Цим пояснюється релігійність представників ісламських країн, яка поширювалася тривалий час у межах певної етнічної спільноти. Саме в цій особливості психіки мешканців Близького Сходу криється причина їхньої консервативності.

Найбільш поширений у арабів вигук «Іншалла!» означає «На все воля Аллаха!». Їхня ментальність безпосередньо пов'язана з цією філософією: лише Аллах все знає і все контролює, це означає, що краще просто чекати виконання Його волі, ніж спробувати зробити щось самому.

Відомий американський антрополог Дейл Ф. Ейкельман стосовно цього писав: «Воля Бога є засадничим поняттям для мешканців регіону. Будь-який намір майбутньої дії або висловлювання про події практично неминуче супроводжується виразом «якщо воля Бога», що також пов'язане з поняттям «те, що записано» (*прим.* – у Корані). ...Наявний стан речей у цьому світі у будь-який момент є виявом воли Божої; він неминучий і не може піддаватися сумніву» [3, с. 234].

Погоджується з цим і дослідник психології народів В.Г. Крисько, який вказує на те, що мусульманська доктрина завжди виходила з абсолютного значення для людей норм та правил моралі, які встановлені Кораном. Вони відірвані від конкретно історичних умов суспільного розвитку та потреб людей та є вічними та незмінними [5].

Але викладачеві треба пам'ятати, що представники цього регіону завжди готові продемонструвати високу емоційну збудженість, а дуже часто експансивність, відстоюючи власну честь і гідність.

Це тому, що для частини представників Близького Сходу, а особливо арабського суперетносу, притаманні підвищена реактивність, імпульсивність, поривчастість, нестриманість у виявленні почуттів та емоцій, особливо якщо це стосується відносин із рівними собі. Вони проявляють високу емоційну збудливість і тоді, коли хтось або щось, на їхню думку, їх принижує. Загалом, у процесі міжособистісного спілкування та взаємодії вони миролюбні, допитливі, привітні, легко йдуть на взаємний контакт, прагнуть всіляко сприяти продовженню взаємин. Вони не приховують своїх справжніх почуттів стосовно співрозмовника, в тому числі іноземця, якщо останній їм подобається [5].

При цьому це життєрадісні та веселі люди, що відрізняються спостережливістю, винахідливістю та привітністю. Але їм дуже часто бракує ініціативності та заповзятливості, а певна недалекоглядність, безтурботність та легковажність щодо майбутнього породжують чимало труднощів у їхньому житті і, звичайно, у навчанні. Необхідність регулярно та своєчасно відвідувати заняття, вчасно складати іспити та заліки потребує систематичних та цілеспрямованих дій, до яких значна частина з них не готова. На жаль, однією з вагомих причин цього є відсутність у новому оточенні досить жорсткого контролю з боку родини, який був під час перебування на батьківщині.

До того ж є певні відмінності у взаєминах з викладачами, які їх навчають: згідно з європейськими традиціями, вони складаються на досить демократичному рівні, що дуже відрізняється від загальноприйнятих у власних країнах.

Але вони добре пам'ятають, що є нащадками стародавньої культури, яка зробила значний внесок у загальнолюдські цінності та цивілізацію взагалі. Тому до цього треба ставитись з повагою і у жодному разі не дозволяти ситуації, які сприймалися б як образливі або хоч у чомусь принижували їхній народ та його історію та культуру. Особливо це стосується цінностей ісламу.

При цьому слід враховувати, що арабомовні студенти-іноземці, вивчаючи нову для них мову та знайомлячись з новою культурою, не дуже спрямовані на акультурацію під її впливом. Їхня мотивація до вивчення нової мови носить зовнішній та інструментальний характер. Більшість з них відчують певну небезпеку впливу через європейську

мову та культуру для власної культурної, релігійної, особистісної та соціальної ідентичності.

Висновки. Наукові дослідження останніх років на багатьох прикладах довели, що національна специфіка пов'язана не стільки зі структурними розбіжностями мовних систем, а, головним чином, з розбіжностями у системах національного мислення та національного характеру. Мовна особистість інофону формується системою рідної мови, культурними та соціальними традиціями, засобами та прийомами, що використовують національні системи освіти та ін.

У процесі міжкультурної комунікації викладач мусить, з одного боку, враховувати специфіку комунікативної поведінки студентів як представників певного етнічного співтовариства, з іншого – готувати іноземного студента до спілкування з носіями нової для них мови та культури як у межах навчальної аудиторії, так і поза її межами, тобто формувати комунікативну компетенцію. При цьому сам викладач має володіти інформацією, яка дасть змогу передбачити ситуації напруги у спілкуванні з учнями.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Баронин А.С. Этническая психология. Киев : Тандем, 2000. 264 с.
2. Вагнер В.Н. Национально ориентированная методика в действии. *Русский язык за рубежом*. 1988. № 1. С. 70–75.
3. Дейл Ф. Ейкельман. Близкий Схід та Центральна Азія: антропологічний підхід / Переклад з англійської П. Шеревери. Київ : Видавничий дім «Стилос», 2005. 374 с.
4. Ключко Т.В. К вопросу о социально-психологической адаптации студентов из стран Ближнего и Дальнего Востока. *Викладання мов у вузі на сучасному етапі. Збірник наукових праць*. Вип. 6. Харків : «Константа», 2002. С. 207–210.
5. Крысько В.Г. Этническая психология : учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2012. 320 с.
6. Павлюкова Ю.В., Дрягалова Е.А. Особенности социально-педагогической адаптации иностранных студентов в вузе (на примере арабских студентов в Центре предвузовской подготовки). *Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 6. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=23732> (дата звернення: 09.12.2018).
7. Тер-Минасова С.Г. Синтагматика речи: онтология и эвристика. Москва : Изд-во МГУ, 1980. 200 с.